

УДК 378.22: 378.1: 330.1

ЛЕСЯ ЛЕБЕДИК

ORCID: 0000-0001-6538-6256

(Полтава)

КРИТЕРІЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ДО ПРОЕКТУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ СИСТЕМ

Розглядаються критерії та рівні готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури. Виявлені основні критерії: когнітивний (засвоєння знань щодо проектування дидактичних систем), діяльнісний (рівень проектувальних умінь) і особистісний (професійно важливі якості особистості, необхідні для проектування дидактичних систем). Досліджено чотири рівні вказаної якості: початковий (низький), репродуктивний (середній), активний (високий), творчий (дуже високий).

Ключові слова: магістр, викладач вищої школи, готовність, проектування, дидактична система, проектування дидактичних систем.

Постановка проблеми. Оскільки Закон України «Про вищу освіту» передбачає, що «посади педагогічних працівників можуть займати особи із ступенем магістра за відповідною спеціальністю» (стаття 55, п. 4) [1], важливою стає підготовка майбутнього викладача до педагогічної діяльності ще в умовах магістратури і, зокрема, до проектування ним власної дидактичної системи. Звідси – важливо дослідити критерії готовності майбутнього викладача до проектування дидактичних систем, які забезпечують успішне виконання магістром завдань викладацької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В яких започатковано розв'язання проблеми, показав, що вченими вже вивчалися питання підготовки майбутніх викладачів у непедагогічних університетах. Так, спроби системного підходу до організації психолого-педагогічної підготовки фахівців практично здійснили В. Козаков і Д. Дзвінчук [2]; продовження цього стосовно психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю здійснила Т. Поясок [3]. Суттєві зміни у педагогічній підготовці, які забезпечує проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки фахівців економіки, подані у монографії В. Стрельнікова [4]. Разом з тим, аналіз сучасних наукових праць показав, що поза увагою дослідників залишилися питання підготовки викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури.

Зважаючи на це, **метою** даної статті став теоретичний аналіз критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочнемо виклад суті й результатів нашого теоретичного дослідження з виокремлення, на основі аналізу існуючих досліджень, критеріїв та показників готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури.

Визначаючи критерії сформованості вказаного явища, ми керувалися сутнісними характеристиками готовності викладачів до проектування дидактичних систем і положеннями критеріального підходу (критерії мають фіксувати діяльнісний стан суб'єкта, нести інформацію про характер діяльності, про мотиви і ставлення до її виконання).

Розглядаючи структуру готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури як єдність її компонентів, ми оцінюємо ступінь її сформованості за цими компонентами, які є також основними критеріями: когнітивним (засвоєння знань щодо проектування дидактичних систем), діяльнісним (рівень

проектувальних умінь) і особистісним (професійно важливі якості особистості, необхідні для проектування дидактичних систем).

Зміст критеріїв розкривається у відповідних показниках. Розглянемо параметри запропонованих критеріїв.

1. *Когнітивний критерій*, який передбачає засвоєння магістрантом засвоєння знань щодо проектування дидактичних систем. Основними показниками цього критерію є знання: педагогіки і суміжних дисциплін; методичні знання; спеціальні знання (зі своєї спеціальності, інформатики, інших суміжних дисциплін); знання зі сфери загальної культури тощо.

Нами досліджувалися також такі показники цього критерію, як: чітке формулювання мети навчання, постановка завдання і усвідомлення необхідності її реалізації; вибір найбільш раціональних видів навчально-пізнавальної діяльності з оволодіння новою навчальною інформацією; переробка інформації для проектування змісту навчання.

2. *Діяльнісний критерій* у частині рівня розвитку проектувальних умінь показниками мав, зокрема, діагностичні й прогностичні вміння, а також такі показники діяльнісного критерію, як: наявність у магістранта пізнавальної потреби щодо проектування дидактичних систем; встановлення педагогічно доцільних взаємин зі студентами під час педагогічної практики; залучення магістранта до діалогів, полілогів, застосування різних форм активного навчання (ділові ігри, рольові ігри тощо).

3. *Особистісний критерій* є системою вимог до якостей особистості, які засвідчують високу готовність майбутніх викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем.

Показниками цього критерію є такі професіональні якості особистості: якості, пов'язані зі ставленням до праці (працелюбність, уважне ставлення до обов'язків, творчий підхід в роботі); якості, які характеризують загальний стиль поведінки і діяльності (дисциплінованість, самостійність, авторитетність, енергійність); якості інтелекту і креативності (гнучкість; передбачливість; широта розумового кругозору; різноманітність оцінювання подій і явищ світу; готовність сприйняти незвичайну інформацію).

Визначимо рівні прояву кожного з виділених критеріїв готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури. Поняття «рівень» відображає діалектичний характер процесу розвитку, який допомагає пізнати предмет у всій багатоманітності його властивостей, зв'язків і відношень, і вживається для відображення послідовності традицій, де багато наступних рівнів є менш значущими для підвищення організації системи порівняно з попередніми. Включення компонентів готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури один в інший відображає їхню ієрархічну підпорядкованість, тобто, якісне формування і розвиток компонентів більш вищого рівня неможливе без засвоєння попередніх.

Прояв першого, когнітивного, критерію (засвоєння знань щодо проектування дидактичних систем) характеризується такими рівнями засвоєння знань: 1) поверхові теоретичні знання; 2) неповні знання, але правильне їх відтворення, знання доповнені знанням алгоритмів проєктивної діяльності викладача; 3) не лише повне й правильне відтворення знань, а й доцільне їх застосування у проектуванні дидактичних систем; 4) створення суб'єктивно нових знань.

Для прояву другого, діяльнісного, критерію (рівень проектувальних умінь) характерні такі рівні їх застосування: 1) відсутність умінь, проектування власної дидактичної системи неможливе, тому викладання примітивне; 2) діє за алгоритмом спроектованої власної дидактичної системи, може викладати предмет, вчити інших; 3) розвинута система проектувальних умінь як «попереджувач творчості»; 4) творчо діє на основі чітко спроектованої власної дидактичної системи, незвично, нестандартно працює.

Прояв третього, особистісного, критерію (професійно важливі якості особистості, необхідні для проектування дидактичних систем) характеризується рівнем розвитку цих якостей, як: 1) початковий; 2) активного удосконалення; 3) розвинутий; 4) глибокий.

Ми виділили такі чотири рівні готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури: 1) початковий або рівень інформованості (низький); 2) репродуктивний (середній); 3) активний (високий); 4) творчий (дуже

високий). Нами не брався до уваги так званий «нульовий» рівень готовності викладачів до проектування дидактичних систем, який інколи згадується дослідниками. Якщо він передбачає повну відсутність у магістра уявлення про проектування дидактичних систем у педагогічній діяльності, тоді ця ситуація справді є парадоксальною, адже магістрант навчається вже більше п'ятнадцяти років (загальноосвітня школа й університет) і, як учасник навчального процесу, вже склав певне уявлення про суть діяльності педагога.

Узагальнимо характеристики цих чотирьох рівнів.

Перший *початковий* (або рівень інформованості, низький) рівень готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури характеризується такими показниками:

1) знання проектування дидактичних систем недостатні; знання основ професійної педагогіки мають поверховий ситуативний характер, обмежуються лише знанням теорії, загальним уявленням про проектувальну діяльність викладача;

2) проектувальні педагогічні вміння, «педагогічна техніка» мають низький рівень сформованості; потреба у застосуванні цих знань має ситуативний характер; навчання непослідовне, засноване лише на інтуїції, спроби реалізації різних методів навчання; властива пасивність на заняттях, небажання вступати в діалог, бесіду, дискусію, виступати перед аудиторією; відсутнє прагнення до імпровізації, творчості; властива нестійкість мотивів; мотиви афіліації і досягнення реальної спонукальної сили не мають; властива спрямованість на імпульсивний характер проектувальної педагогічної діяльності; переважає неадекватна самооцінка власної ролі у спільній діяльності (завищена чи занижена), слабо розвинуті рефлексивні здібності;

3) професійно значимі особистісні характеристики мають низький рівень сформованості, магістранту властиві пасивність, замкнутість, високий рівень тривожності, нездатність до аргументованого відстоювання власної думки і впливу на позиції інших.

Другий *репродуктивний* (середній) рівень готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури характеризується такими показниками:

1) знання проектування дидактичних систем мають середній рівень сформованості; знання доповнені знанням алгоритмів діяльності викладача; магістранти усвідомлюють значимість проектувальної підготовки для їх майбутньої викладацької діяльності, мають знання основ теорії професійної педагогіки, проявляють інтерес до педагогічних знань;

2) проектувальні педагогічні вміння, «педагогічна техніка» також середнього рівня сформованості; знання того, як діяти за алгоритмом, дає можливість викладати предмет; властива спрямованість на репродуктивний характер проектувальної педагогічної діяльності; переважає неадекватна самооцінка (здебільшого занижена); магістранти частково модифікують існуючу в них систему знань залежно від навчальної ситуації; застосовують проектувальні знання для вирішення педагогічних ситуацій; аргументовано відстоюють свою точку зору; здатність впливати на думку інших має ситуативний характер; мотив афіліації має реальну спонукальну силу, що проявляється в ініціації спілкування, однак здатність до підтримки спілкування розвинута недостатньо; мотив досягнення має досить стійкий характер;

3) професійно значимі особистісні характеристики хоча й мають середній рівень сформованості, однак свідомо удосконалюються; здібності до продуктивного спілкування недостатньо сформовані, слабо виражена або недостатньо розвинена толерантність у сприйнятті партнера.

Третій *активний* (високий) рівень готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури характеризується такими показниками:

1) знання проектування дидактичних систем мають відносно високий рівень сформованості; магістранти мають сформовану систему фахових та педагогічних знань, проявляють стійкий інтерес до їх поповнення;

2) проектувальні педагогічні вміння, «педагогічна техніка» мають відносно високий рівень сформованості, вміють діяти на основі алгоритмів діяльності викладача; властива

спрямованість на продуктивний характер педагогічної діяльності, активне застосування проектувальних знань для вирішення педагогічних ситуацій; магістранти усвідомлюють важливість оволодіння педагогічними знаннями як умовою для успішної майбутньої професійної діяльності; у результаті розвиненої потреби у навчанні, вони легко включаються в спільну діяльність, беруть участь у дискусіях, активно їх підтримують, аргументовано відстоюють свою точку зору; адекватно оцінюють власну роль у виконанні спільних завдань, однак повага до співбесідника розвинута недостатньо;

3) професійно значимі особистісні характеристики відносно високого рівня сформованості за всіма професійно значимими особистісними характеристиками; однак здатність впливати на думку партнера має ситуативний характер; прагнуть до самореалізації, самоактуалізації у спілкуванні.

Четвертий *творчий* (дуже високий) рівень готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури характеризується такими показниками:

1) знання проектування дидактичних систем мають дуже високий рівень сформованості;

2) проектувальні педагогічні вміння, «педагогічна техніка» мають дуже високий рівень сформованості, працюють творчо; магістранти без труднощів ставлять мету навчання, ініціативні у навчанні, здатні тривалий час навчатися; активно застосовують проектувальні знання для вирішення педагогічних ситуацій, аргументовано висувають і відстоюють свою точку зору; навчання має стійкий продуктивний характер; усвідомлюють власну роль у спільній діяльності; коректують власну поведінку залежно від ситуації навчання;

3) професійно значимі особистісні характеристики, необхідні для проектування дидактичних систем, дуже високого рівня сформованості з усіх професійно значимих особистісних рис; спрямованість на творчий характер педагогічної діяльності, адекватна самооцінка; завдяки орієнтації на співбесідника у спілкуванні здатні впливати на думку партнерів.

У цілому, виділення рівнів готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури дало можливість діагностувати рівень її розвитку як в цілому, так і окремих її компонентів. Це, у свою чергу, дало можливість на цій основі цілеспрямовано будувати процес підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури.

Висновки. Даного дослідження може бути констатація того, що рівень готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури можна оцінити за такими критеріями: когнітивний (засвоєння знань щодо проектування дидактичних систем), діяльнісний (рівень проектувальних умінь) і особистісний (професійно важливі якості особистості, необхідні для проектування дидактичних систем)..

Критерії розвитку готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури дали змогу визначити рівні розвитку вказаних компонентів, які ми позначили як початковий (низький), репродуктивний (середній), активний (високий), творчий (дуже високий).

Вказані вище теоретичні позиції з проблеми розвитку готовності викладачів вищої школи до проектування дидактичних систем в умовах магістратури визначають перспективи подальших досліджень, є науковою основою для експериментального пошуку основних шляхів та умов реалізації системи підготовки магістрів до проектування дидактичних систем в умовах магістратури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про вищу освіту». – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page4>
2. Козаков В. А. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах: Методологія та практика / В. А. Козаков, Д. І. Дзвінчук. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2003. – 137 с.

3. Поясок Т. Б. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. Б. Поясок. – К., 2004. – 22 с.

4. Стрельніков В. Ю. Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки. Монографія / В. Ю. Стрельніков. – Полтава: РВЦ ПУСКУ, 2006. – 375 с.

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page4>

2. Kozakov V. A. Psykholoho-pedahohichna pidhotovka fakhivtsiv u nepedahohichnykh universytetakh: Metodolohiia ta praktyka / V. A. Kozakov, D. I. Dzvinchuk. – K.: ZAT «Nichlava», 2003. – 137 s.

3. Poiasok T. B. Psykholoho-pedahohichna pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv finansovo-ekonomichnoho profilu u vyshchyykh navchalnykh zakladakh: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriia i metodyka profesiinoi osvity» / T. B. Poiasok. – K., 2004. – 22 s.

4. Strelnikov V. Iu. Proektuvannia profesiino-orientovanoi dydaktychnoi systemy pidhotovky bakalavriv ekonomiky. Monohrafiia / V. Iu. Strelnikov. – Poltava: RVTs PUSKU, 2006. – 375 s.

LESYA LEBEDYK.

THE CRITERIA OF THE FUTURE TEACHER'S READINESS FOR DIDACTIC SYSTEMS DESIGN

The criteria and levels of readiness of high school teachers to designing didactic systems in the conditions of magistracy are considered. The main criteria have been identified: cognitive (assimilation of knowledge in the design of didactic systems), activity (level of design skills) and personal (professional qualities of personality necessary for the design of didactic systems). Four levels of the specified quality have been investigated: initial (low), reproductive (average), active (high), creative (very high).

The readiness for the design of didactic systems, according to the author, occupies a key place in the master's hierarchy of qualities. The Master as a teacher must know his work thoroughly; apply the most effective techniques and methods of teaching. Readiness for the design of didactic systems, according to the author, occupies a key place in the hierarchy of master's qualities. The master as a teacher must thoroughly know their business; apply the most effective receptions and methods of teaching.

The parameters of the proposed criteria are considered.

1. Cognitive criterion, which assumes mastering the knowledge about the design of didactic systems. The main indicators of this criterion are knowledge: pedagogy and related disciplines; methodological knowledge; special knowledge (in its specialty and related disciplines); knowledge in the field of general culture, etc.

The following indicators of this criterion, such as: clear formulation of the purpose of training, the formulation of the task and awareness of the need for its implementation; choice of the most rational kinds of educational and cognitive activity on mastering of new educational information; processing of information for the design of training content.

2. The operational criterion in terms of the level of design skills development was indicators, in particular, diagnostic and predictive skills, as well as indicators of the activity criterion, such as: presence of a cognitive need for a master student in the design of didactic systems; Establishment of pedagogically expedient relations with students during pedagogical practice; attraction of the student to dialogues, polygons, application of different forms of active training (business games, role games, etc.).

3. The personal criterion is considered as a system of requirements to the qualities of the person, which testify to the high readiness of future high school teachers to the design of didactic systems. His indicators are the following professional personality qualities: quality related to attitude to work (diligence, attentive attitude to duties, creative approach in work); qualities that characterize the style of behavior and activities (discipline, autonomy, authority, energy); the quality of intelligence and creativity (flexibility, foresight, the breadth of mental outlook, the variety of assessments of events and phenomena of the world, the willingness to accept unusual information).

Key words: *master, teacher of high school, readiness, design, didactic system, design of didactic systems.*

Одержано 20.09.2017 р.